

Produktansvar – Allmänt

Sveriges medlemskap i EU innebär att vi måste följa EU/EG-regler. En av dessa tvingande regler är den som behandlar produktansvar. Produktansvar är tillämpligt på alla produkter som omfattas av direktiv grundade på den nya metoden (The New Approach).

Alla påverkas av produktansvaret, från tillverkare till konsument, genom produktansvarslagen (PAL) 1992:18, uppdaterad t.o.m. SFS 2010:975), som infört EG-direktivet (85/374/EEG).

Produktansvar innebär ett ansvar för en produkts farliga egenskaper eller säkerhetsbrister och skall inte förväxlas med felansvaret inom köprätten.

Med produktansvar menas skadeståndsansvaret för en skada som en produkt orsakar på något annat än produkten själv. Dvs. har köparens egendom blivit skadad till följd av en skadebringande egenskap i det köpta godset anses det i svensk rätt vara att bedömas enligt PAL.

Till skillnad från det ansvar som annars vilar på den som tillhandahåller varor så behöver den skadelidande och den ansvarige inte stå i ett kontraktsförhållande till varandra. Den ansvarige kan alltså bli skadeståndsskyldig mot personer i köparens omgivning.

PAL är tvingande (PAL 5 §).

Skada skall ha förorsakats av en produkt (PAL 1 §).

Med produkt anses endast lösa saker (PAL 2 §). Dvs. PAL gäller inte vid skada orsakad av felaktigheter i fast egendom. OBS! Om en lös sak "blivit en beståndsdel" i fast egendom så är den fortfarande en produkt.

Ett annat särdrag för produktansvaret är den omfattning skadorna kan få. Den skada en produkt kan orsaka överstiger ofta vida produktens eget värde.

Produktansvarsreglerna har genom sitt skadeståndsansvar en reparativ funktion (avses att den enskilde skall ersättas för den skada). Dessutom får det strikta ansvaret för skador en preventiv funktion genom att det ligger i tillverkarens intresse att framställa säkra produkter för att undvika skadeståndsanspråk.

Produktansvar är först och främst ett ansvar som gäller tillverkaren (tillverkaren kan även vara användaren) av produkten. Dock kan även andra omfattas av tillverkaransvaret t.ex.:

- Underleverantörer av såväl komponenter som råvaror.
- Näringsidkare som befattar sig med produkten.
- Importören.

Ovanstående grupper har här ett solidariskt ansvar.

Produktansvaret för en produkt som tillverkas inom EU/EES -området bärs först och främst av tillverkaren. Produktansvaret för en produkt som tillverkas utanför EU/EES -området bärs först och främst av importören.

Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad i Sverige vem som är skadeståndsskyldig är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd om hon eller han inte inom en månad anvisar någon som har

tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för henne eller honom.

Produktansvarslagen omfattar konstruktions-, tillverknings- och instruktionsfel. Den svenska produktansvarslagen innefattar inte systemfel. I vissa EU-länder infattas även utvecklingsfel, men inte i Sverige.

Produktansvar uppkommer när en produkt med bristande säkerhet orsakat person- eller sakskada. Inom doktrinen framhålls att det finns fall där det vore rimligt med ett skärpt ansvar för säkerhetsbrister även när egendomen som skadats används i näringsverksamhet.

Produktansvaret enligt PAL gäller för personskada (1 §, 1:a stycket). Ansvaret har vidare utvecklats från ett culpaansvar (ansvar för person och sakskada vid eget vållande), till ett nu gällande strikt ansvar (oberoende av om uppsåt eller oaktsamhet förelegat).

På personskadeområdet gäller idag ett rent strikt produktansvar enligt PAL oavsett om skadorna uppkommit i konsumentförhållanden eller i kommersiella förhållanden. Ett sätt att skärpa ansvaret vid säkerhetsbrister är att göra en tillverkare ansvarig för självständiga medarbetares culpa trots att utomobligatoriska principer tillämpas. En sådan princip skulle alltså kunna åberopas mot en säljare om denne även tillverkat den skadegörande produkten. Lösningen med att utöka tillverkarens culpaansvar till att även omfatta självständiga medarbetare valdes i NJA 1986 s. 712 (Högsta Domstolen avgörande i "hamnkrans målet"). I detta fall gjordes tillverkaren ansvarig p.g.a. culpa genom att det av utredningen ansågs framgå att culpa var begången på säljarens sida, utan att det kunde preciseras om det var tillverkaren eller dennes underleverantör som varit försumlig.

PAL gäller även för vissa typer av sakskada, nämligen skada på egendom som används för enskilt ändamål och som är avsedd att användas för enskilt ändamål. "Som Skadeståndskommittén har anfört är till sakskada att hänföra i första hand genom fysiska medel direkt tillfogad skada på fysiska föremål, varmed avses såväl lösa saker som egendom med tillbehör".

Ansvaret enligt PAL gäller inte för skada på själva produkten.

Alla skadelidande kan söka ersättning enligt PAL, alltså inte enbart personer som står i särskild relation med den ansvarige. Inskränkningar kan dock följa av allmänna regler om adekvans (ett tydligt orsakssamband mellan en handling och en uppkommen skada), etc.

Skadan skall ha orsakats av en säkerhetsbrist i den sålda (eller eljest levererade) produkten.

Enligt 3 § föreligger en säkerhetsbrist om produkten inte är så säker som skäligen kan förväntas.

Säkerheten skall bedömas med hänsyn tagen till hur produkten kunnat förutses bli använd, etc. (3 §, 2:a meningen).

Följande typer av säkerhetsbrister kan förekomma:

- Konstruktionsfel - felaktighet i produktens konstruktion, som medför att felet finns hos samtliga produkter med denna konstruktion.
- Tillverkningsfel - fel som uppstått under produktens tillverkning (måndagsexemplar).
- Instruktionsfel - fel som uppstår p.g.a. utebliven, felaktig eller vilseledande instruktion, som

kan medföra felaktigt handhavande av produkten.

- Utvecklingsfel - fel som inte kunde förutses när produkten konstruerades.
- Systemfel – kan vara en farlig produkt i sig, men omfattas inte av PAL i Sverige.

6 § PAL: Primärt ansvar enligt lagen är:

- 1: Den som tillverkat, frambringat eller insamlat produkten.
- 2: Den som importerat produkten till EU/EES med syfte att sätta den i ”omlopp”.
- 4: Den som marknadsfört produkten som sin egen genom att sätta sitt varumärke på den.

7 § PAL: Sekundära ansvarssubjekt är den som tillhandahåller produkten. Dessa subjekt är ansvariga om det inte kan hänvisas till ett primärt ansvarssubjekt (inom viss tid).

8 § PAL gör vissa undantag från ansvaret:

- 1. Om den som påstås vara ansvarig (A) kan visa att hon inte satt produkten i omlopp i näringsverksamhet, föreligger ej ansvar. (Detta innebär egentligen två undantag: Ej satt produkten i omlopp och ej i näringsverksamhet).
- 2. Om A kan göra sannolikt att säkerhetsbristen inte förelåg när hon satte den i omlopp.
- 3. Om A visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet, eller
- 4. visar att det på grundval av det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var möjligt att upptäcka säkerhetsbristen (utvecklingsfel).

9 § PAL: När ersättning för sakskada bestäms enligt denna lag avräknas ett belopp om 3 500 kr.

10 § PAL: Skadestånd enligt denna lag jämkas efter vad som är skäligt, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Lag (1992:1137).

11 § PAL: I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt [31 § konsumentköplagen \(1990:932\)](#) eller [31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen \(1985:716\)](#) har lämnat ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad han betalat. Lag (1992:1137).

12 § PAL: Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Talan om ersättning måste dock väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satte den skadegörande produkten i omlopp.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning. Lag (1992:1137).

Produktansvaret utanför PAL:

- Kontratsmässiga ansvar för juridiska personer.
- Produktansvaret i princip enligt utomobligatoriska regler, jämför 67 § köplagen som stadgar att skadestånd enligt lagen ej utgår för skada på annat än den sålda egendomen.
- Ansvar kan föreligga vid culpa (ansvar för person och sakskada vid eget vållande) och vid garanti.
- Ingrediensskador bedömdes tidigare enligt köprättsliga regler men skall idag bedömas enligt produktansvarsreglerna.

Kan man friskriva från produktansvar?

Produktansvarslagen tillåter inte friskrivning gentemot konsument. En näringsidkare kan däremot upprätta ett avtal med en annan näringsidkare, att inom vissa gränser friskriva sig från produktansvar. Även ensidig friskrivning i broschyrer och liknande är ogiltig.

Produktansvarslagen kan i Sverige aldrig åberopas vid systemfel.

Straffrättsliga konsekvenser

Utöver det skadeståndsansvar som tillverkare/importörer kan drabbas av, kan den som har ansvar för arbetsmiljön bli straffansvarig enligt tillämpliga straffrättsliga regler vid olycka. De straffrättsliga lagarna som är tillämpliga är arbetsmiljölagen, arbetsmiljöförordningen och brottsbalken.

Arbetsgivaren har ansvaret för arbetsmiljön. Med arbetsgivare avses efter omständigheterna en enskild person, ett bolag, en förvaltning etc. Ansvaret för arbetsmiljön, som alltså är ett straffansvar, är alltid ett personligt ansvar. Det straffrättsliga ansvaret inom den privata sektorn åvilar företagsledningen. Då verkställande direktören svarar för den löpande förvaltningen är det också vanligen VD:n som är ansvarig och sällan övriga styrelseledamöter.

Twist beträffande tillämpningen av EU:s/EG:s produktdirektiv

OBSERVERA, att EU-domstolens huvudsakliga uppgift är att tolka EU-ländernas gemensamma regelverk och har ensamt mandat att tolka och döma i tvister/mål om hur EU-rätten skall tillämpas. Detta innebär att ingen svensk domstol har mandat att tolka och döma i mål som t.ex. berör EU:s/EG:s-produktdirektiv utan, att inhämta förhandsavgörande/förhandsutlåtande från EU-domstolen.

OBS! Då rättsläget enligt undertecknad framför allt är oklar för vindkraftverk har undertecknad därför för klarläggande, diariennr. N2012/1242/brev, tillställt regeringen följande för klarläggande:

”Ansvaret enligt produktansvarslagen (PAL 1992:18) är tidsbegränsat, strikt och är tillämplig vid personskador samt vid sakskada på egendom och det krävs inte att någon handlat uppsåtligen eller vårdslöst, dvs. culpöst, för att ansvar ska inträda. Enligt 1 § PAL är det tillräckligt att en produkt som satts i omlopp har en säkerhetsbrist, men enligt vilken svensk lagstiftning blir ”tillverkare”/”importör” och/eller ”användare”/”arbetsgivare”/”verksamhetsutövare” ansvarig(a) för skada på tredje person och/eller sakskada på egendom under vindkraftverkets livstid och utanför produktansvarslagens (PAL 1992:18) bestämmelser, då skador på person, enskild egendom och/eller husdjur uppkommit/inträffat utanför den fysiska maskinen vindkraftverk som då inte regleras i arbetsmiljölagens bestämmelser och/eller då den svenska produktansvarslagen (PAL 1992:18) inte omfattar utvecklingsfel”?

Rev.: Undertecknad har ännu 2013-03-23 inte fått något svar från regeringen!

Produktsäkerhetslagen (PSL 2004:451)

Produktsäkerhetslagen är inte en skadeståndsrättslig lagstiftning utan snarast marknadsrättslig.

Lagens syfte: Säkerställa att varor och tjänster som tillhandahålls konsumenterna inte riskerar att orsaka skada på person genom produktsäkerhetslagen (PSL 2004:451), som införde produktsäkerhetsdirektivet (2001/95/EG) i den svenska lagstiftningen.

Lagen omfattar försäljning inom ramen för näringsverksamhet.

Lagen ger bland annat regler om vilken information som skall lämnas vid försäljning.

Skyddsutrustning och/eller varningsskyltar frikänner inte från ansvar om en högre säkerhetsnivå är möjlig.

Exempel på nyheter i produktsäkerhetsdirektivet (2001/95/EG) är t.ex.:

- Att produkter som levereras eller görs tillgängliga för konsumenter i samband med tjänster omfattas av direktivet,
- Anvisningar för hur europeiska standarder skall utarbetas.

Detta direktiv påverkar inte skadelidandes rättigheter i den mening som avses i rådets produktansvarsdirektiv (85/374/EEG).

OBS! Produktionsutrustning, kapitalvaror och andra produkter som uteslutande används i näringsverksamhet omfattas inte av direktiv (2001/95/EG).

Produktansvar för maskiner

Ansvar för en varas och produkts säkerhet har lagts på "Tillverkaren" eller "Importören". Arbetsgivaren/verksamhetsutövaren kan även vara "Tillverkaren" och "Importören". När det gäller produkter som används yrkesmässigt har ur lag efterlevnads synpunkt Arbetsmiljöverket detta ansvar. Arbetsmiljöverket har infört maskindirektiv (MD) 98/37/EC i svensk lagstiftning, genom AFS 1993:10 (omtryckt genom AFS 1994:48). Arbetsmiljöverket har nu infört det nya maskindirektivet 2006/42/EC i svensk lagstiftning genom AFS 2008:03. MD 2006/42/EC trädde i kraft 2009-12-29, då MD 98/37/EC upphörde att gälla. Arbetsmiljöverket har ansvar för tillsyn och marknadskontroll av maskiner.

Med tillverkare avses i direktiv grundade på den nya metoden alltså den person (fysisk/juridisk), som ansvarar för den övergripande kontrollen över val av konstruktionslösningar och maskinfunktioner samt tillverkning av en produkt/maskin i syfte att släppa ut den på den gemensamma marknaden i eget namn.

I det fall maskinen är en konsumentprodukt, som inte uteslutande används i näringsverksamhet måste "Tillverkaren"/"Importören" tillförsäkra att maskinen inte orsakar skada eller ohälsa genom, att även uppfylla relevanta krav i produktsäkerhetslagen (PSL, 1988:1604), som infört EG:s-produktsäkerhetsdirektiv (92/59/EEC) i den svenska lagstiftningen. PSL 1988:1604 ersattes den 1 juli 2004 av PSL 2004:451. Att bland annat notera är, att skyddsutrustning och/eller varningsskyltar inte frikänner från ansvar om en högre säkerhetsnivå är möjlig.

Om en produkt är behäftad med säkerhetsbrist är det den produktansvarige som ansvarar för eventuella skador, oavsett om vårdslöshet föreligger eller ej. Ansvaret gäller endast skador som orsakas av säkerhetsbristen.

Den som kräver ersättning p.g.a. skada orsakad av säkerhetsbrist skall visa att:

- Person- eller sakskada har uppstått,
- Produkten är behäftad med en säkerhetsbrist,
- Orsaken till skadan är säkerhetsbristen.

Lagen tar inte hänsyn till själva produkten.

Fri från skadeståndsansvar är den som kan:

- Visa att frisläppandet på marknaden inte har yrkesmässig karaktär,

- Göra troligt att produkten inte var behäftad med säkerhetsbrist när den tillverkades,
- Visa att tvingande föreskrifters krav uppfylls av produkten,
- Visa att skadan är klassad som utvecklingskada.
- Systemfel . skador som uppstår vid användandet av produkten, men som är accepterad och känd av såväl tillverkare som användare, t.ex. biverkningar av medicin, tobak och alkohol.

Produktansvaret gäller tio (10) år efter det att produkten som orsakat skadan släpps ut på marknaden. Tio (10) års regeln gäller endast det skadegörande exemplaret.

En preskriptionstid på tre (3) år gäller och börjar att löpa när nedanstående tre (3) villkor är uppfyllda:

- Skadestånd skall krävas inom tre (3) år efter att skadan inträffat,
- Den drabbade har eller borde ha kunskap om produktens säkerhetsbrist,
- Den drabbade har eller borde ha vetskap om vem den ansvarige är.

Ovanstående kan ändå inte reducera preskriptionstiden till mindre än tio (10) år. I en kedja av ansvariga räknas preskriptionstiden från den dag då det skadegörande exemplaret lämnade denne. Det innebär att preskriptionstiden infaller vid olika tidpunkter för samma skada, beroende på mot vem i kedjan skadeståndet riktats mot.

Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt PAL är utan verkan. Detta innebär att PAL är tvingande till den ersättningsberättigades förmån.

Den skadelidande får alltid åberopa ett avtalsvillkor som är förmånligare för honom än motsvarande lagbestämmelse. Lagen utgör alltså ett minimiskydd för den skadelidande i förhållande till den produktansvarige.

Säkerhetsbrist

En säkerhetsbrist föreligger enligt produktansvarslagen om en produkt har lägre säkerhet än förväntat, men hänsyn till:

- Tillverkarens förutsättningar beträffande produktens användning.
- Användarens skapade förutsättningar genom marknadsföring.
- Formuleringar i bruksanvisningar.
- Förutsättningar vid tidpunkten för produktens lansering.

Även andra bedömningar kan bli aktuella.

Följande typer av felaktigheter kan förekomma:

- Konstruktionsfel - felaktighet i produktens konstruktion, som medför att felet finns hos samtliga produkter med denna konstruktion.
- Tillverkningsfel - fel som uppstått under produktens tillverkning.
- Instruktionsfel - fel som uppstår p.g.a. utebliven, felaktig eller vilseledande instruktion, som medför felaktigt handhavande av produkten.
- Utvecklingsfel - fel som inte kunde förutses när produkten konstruerades.

Felsäkerhet är att fel inte orsakar allvarliga konsekvenser och kan bland annat tillförsäkras genom:

- Att farliga situationer ej får uppstå,
- Att begränsande funktioner upprätthålls av den felande delen eller av någon annan del,
- Att felet eller avbrottet måste vara identifierbart,
- Att konsekvensen av en felande del skall vara bestämbar.

Säkerhetsområden som bland annat bör beaktas är:

- Komponenttillförlitlighet,
- Funktionstillförlitlighet,
- Användningssäkerhet,
- Användarsäkerhet,
- Arbetsmiljösäkerhet,
- Miljösäkerhet.

Tillverkaren är skyldig att bedöma riskerna för att identifiera alla de som är aktuella för hans produkt. Han skall sedan konstruera och tillverka produkten med hänsyn till den bedömningen.

Produktansvar för el och elkvalitet

I 3 kap 9 § ellagen sägs att överföringen av el skall vara av god kvalitet.

Energimarknadsinspektionen (EI) har beslutat om nya föreskrifter som trädde i kraft den 1 juli 2011. Föreskrifterna slår fast vad som ska gälla och vilket ansvar nätägaren respektive nätkunden har. I föreskrifterna ([EIFS 2011:2](#)) beskrivs de krav som skall vara uppfyllda för att överföringen av el skall anses vara av god kvalitet. Föreskrifterna preciserar de basnivåer för spänningskvalitet som både nätföretag och anslutna kunder ska kunna förvänta sig.

Det strikta ansvaret är bundet till innehavaren av den starkströmsanläggning från vilken elen senast kommit och gäller endast vid person- och sakskada. För att ansvaret ska gälla, måste skadan ha uppkommit genom inverkan av el. Med detta menas att orsaken till skadan måste bero på den elektriska strömmen. Gällande det strikta ansvaret finns det skäl att understryka att det existerar många undantag från lagen.

Det finns bestämmelser om ansvar för s.k. produktskador i produktansvarslagen (PAL 1992:18). En produktskada förekommer när en vara (lös sak) som på grund av säkerhetsbrist förorsakat personskada eller egendomsskada. Dessa bestämmelser omfattar ej el, eftersom el inte anses vara en lös sak. Regler om produktansvar för elektrisk ström finns i den nu gällande ellagen (1997:857)4.

Enligt ellag (1997:857) 3 kap. 9 § är den som har nätkoncession skyldig att på skäligen villkor överföra el även för annans räkning. Vidare nämns att överföringen av el skall vara av god kvalitet, krav se Energimarknadsinspektionens föreskrift och allmänna råd ([EIFS 2011:2](#)).

OBSERVERA, att problem till följd av dålig spänningskvalitet blir både vanligare och allt mer kostsamma för abonnenter. Främst beror det på att användningen av känslig elektronik som kräver en jämn spänningskvalitet ökat, men även på att produkter som ansluts till elnätet som ger upphov till olika typer av skadliga spänningsfenomen blivit vanligare.

2012-03-14

Claes-Erik Simonsbacka
Ingenjör och säkerhetssakkunnig.